ЗА САДОВОЮ ОГОРОЖЕЮ ТЕЖ САД

АБО

WELCOME ЗА ГАРАЖІ

За садовою огорожею теж сад, або Welcome за гаражі

Документація виставкового проєкту: Асортиментна кімната, Івано-Франківськ, 2026 — 72 стор

Цю публікацію зроблено за результатами виставки «За садовою огорожею теж сад» (Асортиментна кімната, 10-18.04.2026) та експозиції Підліткової майстерні фра фра фра на виставці Dojrzewanie (Національна галерея Zachęta, Варшава, 01.05.-20.09.2026) за кураторства Даші Чечушкової

©Асортиментна кімната, Івано-Франківськ, 2026, Івано-Франківськ.
Усі права застережено.

ЗІН «ЗА САДОВОЮ ОГОРОЖЕЮ ТЕЖ САД»

Фото: Даша Чечушкова

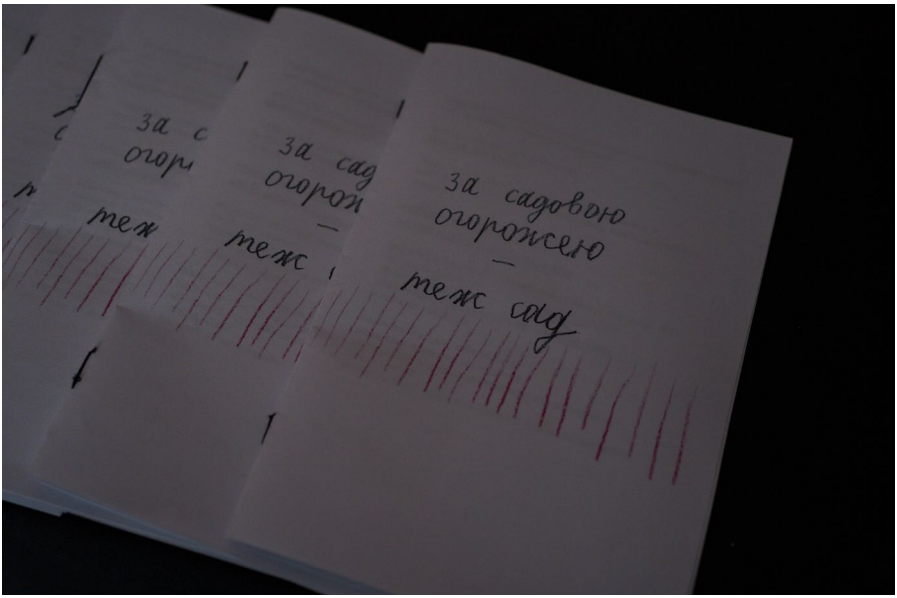

Фото: Софія Сіренко

За садового
огорожего
—
теж сад

Іноді здається що це чи не єдина надія, що залишилась в наш час. принаймні так відчувалося мені.

все просто: про дорослішання.
Welcome за гаражі.

“садити сад - вірити в майбутнє” сказала аня н. в протилежно-іншому нашому спільному, комеморативному проєкті.

голос: *який важкий час*
нащо взагалі народжувати

згадалось, як катя б. плакала про те як нас їй шкода. нас - молодше покоління
(травень, 2025)
але виходить тоді вона вже була вагітна діром
а отже не зневірена

важливо йти далі, змінюватись.
щось таке я відчула від підлітків
ці люди ніби здатні на регенерацію ще реактивніше “спроможніші”
ніж може я? чи може наші батьки? але не всі звичайно..

чи відчуваю я себе вже дорослою. напевно да.

ну якщо вибирати між групами, я однозначно вже в позиції іншого покоління. бо з дитинства, а точніше з моїх 10 років, зі мною був постійно присутній мій 10-річний розрив. мій молодший брат.

Сад - припинив очікувати певних умов для сприятливого росту. Війна пришвидшує процеси самостійності, дорослішання та усвідомлення, але іноді навпаки. Станом на зараз в Україні більше немає не травмованих психологічно дітей та підлітків, вважається, що це найуразливіша група.

- ти вже дорослий

Вони живуть під час переходу (пролог)

В саду сумнівів, трансформацій, неприйняття, обмежень, вибухів, перевантажень від новин, різких змін та постійної нависаючої загрози знищення - взагалі є за диво, що там досі ростуть рослини.
Підлітки починають трансформувати свій біль та невизначеність в творчість, тобто в продовження.
На свідомому чи інтуїтивному рівні - це є натхненням та світлом у майбутнє, навіть під час безкінечного довготемного вузького коридору.

Ти йдеш
йдеш
йдеш йдеш йдеш йдеш йдеш йдеш йдеш падаєш
і втрачаєшся
розкладаєшся
збираєшся
знову падаєш
простір все більше звужується допоки ти не бачиш горизонт.

ПІДЛІТКАМ, ЯКИМ ЗАРАЗ 14–17,
БУДЕ СКОРО 20–25,
БУЛО НА ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОГО
ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ 10–13 РОКІВ,
А НА ПОЧАТКУ ВІЙНИ РОСІЇ
ПРОТИ УКРАЇНИ 0–5 РОКІВ,
ПІД ЧАС КОВІДУ 8–12 РОКІВ

тобто “вирощено
(створено/розвинено/навчено/продовжено)
під час війни”
блекаутів
окупації
переміщення
переселення (еміграції)
екоциду
реактивних шахедів
ракетних ударів
катастрофи
невизначеності
асоціальності
витіснення
втрати

і багато чого ще..

Адаптація чи невміння адаптуватись до нормальності, бо цієї нормальності майже не було та досі не існує.
Злість, апатія, втрата, самітність - ізолює від світу.
Не припиняють відбуватися також втрати та трагедії, які не були спричинені війною.
У дитини при нестачі уваги, виховання та турботи розвивається посттравматичний стресовий синдром, який може перерости зокрема в одне найпоширеніших психологічних явищ серед молоді - хікіморі.

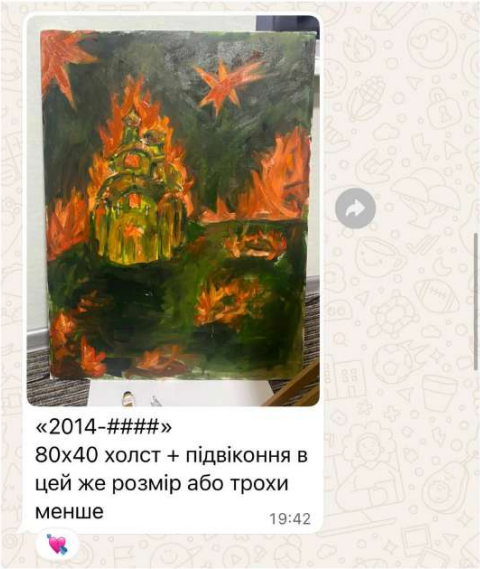
Хікікоморі (яп. 引きこもり, «той, хто замкнувся») — соціофоб, молодий відлюдник, особа, що не бажає соціалізуватися, сторониться контактів з суспільством. Термін походить з японської мови.

Особливість феномену полягає в нездатності людини дорослішати, брати відповідальність за власне життя та приймати важкі “дорослі рішення”.
Соціальна ізоляція слугує захисною реакцією.

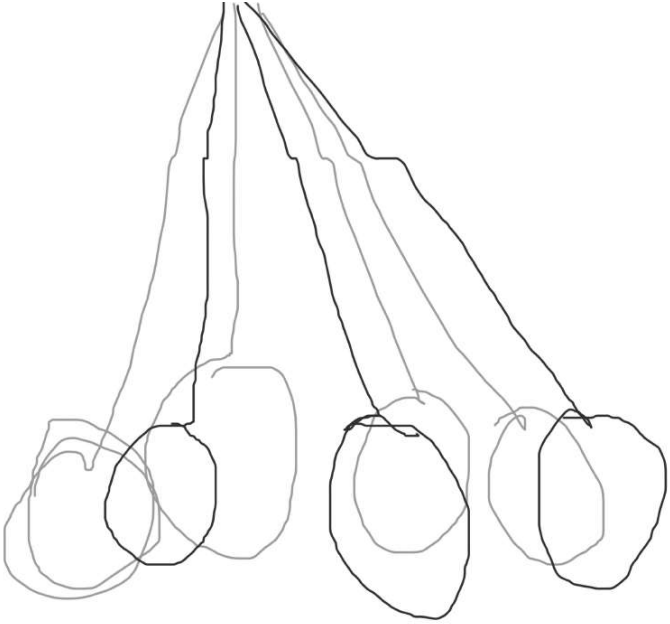

дитина чи підліток, яким випало народитися на сході країни, вже змалечку живе з усвідомленням, що ні до чого не можна звикати. будь що, в будь який момент, може змінитись: треба буде переїжджати, шукати нових друзів чи звикати до нового середовища.
Втрата ідентичності
Базових безпекових норм
Стабільності
Контролю - що я щось можу вирішити

“коли мене питають звідки я - я не знаю, що відповісти”

стабільність - важливий аспект для процесу дорослішання.
“я не хочу бути дорослим!”

стан гойдання, властивий перехідному віку, тільки поглиблюється через хаотичність і агресивність дорослого світу.

“скоро мене тут не буде”
“присвячується дням коли я тут була”

бути там де ти ще є, але підсвідомо готуватись до прощання/полишення свого місця доводиться багатьом на цьому етапі життя.

Це підлітки, які починають усвідомлювати, приймати рішення, документувати в процесах фізичних змін, розвитку сексуальності та в комунікації з іншими.

я вільний? він
я вільна? вона
я можу бути вільними? ми

питання гендеру та самоідентифікації гостро порушено. Кордони тілесності постійно виборюються, а спробу взяти владу над тим, яким “має бути тіло” гостро зневажено.

Рости поруч з країною-імперією - нестерпно.
Рости в пострадянському та постімперському середовищі молодим, прогресивним, квірним, незалежним рослинам - ще важче. виникає зневіра і небажання продовжувати бути тут.

“*Я людина з поганими трейтами, з розмитим поняттям емпатії та відривом від почуття людяності чи приналежності до якихось груп.*”

Період “виходу”

Як сказав в культподкасті Єрмоленко, дорослішання - це процес переходу від стану “НЕмовля” до “мовля”.
В українській мові є слово “немовля” - дитина грудного віку (baby, infant). Воно походить від виразу “не мовляє” (тобто той, що не говорить).
Доросла людина - та, яка почала мовити.
Людина, яка вийшла за межі кімнати, де мовлять за неї.

Авторитарна держава (зокрема та яка на нас напала) має на меті вирощувати нерозвинений та залежний сад. Вони зацікавлені в тому, щоб будувати “нерозвинене суспільство” - суспільство дорослих дітей, які шукають собі “батьків” у вигляді диктаторів, царів або вождів.

Під час надзвичайної ситуації (в нашій країні це війна) “нормальні” умови дорослішання змінились, проте сад постійно адаптується до нових обставин:
щось втрачаючи,
а щось навпаки набуваючи.

За садовою огорожею чи за гаражами сад продовжує **відбуватись/зростати/з’являтись/вражати/падати/встава ти/ сумніватись/плакати/жити.** чи як говорить джинджер:

Someone once told me the grass is much greener
On the other side…
Well, I paid a visit Well, it's possible I missed it
*It seemed different Yet exactly the same **

* «Хтось колись сказав мені: “Трава значно зеленіша По той бік.” Ну, я пішла подивитись Можливо, я просто не помітила…Здавалося, що все інакше, Та водночас — точно так само»

Текст написаний з великою вдячністю і любов'ю Дашею Чечушковою про наше співбуття у фрафрафра разом з:

Августом
Нікою Луцюк
Міккі
Алісою Яровою
Катею Важинською
Оксаною Головач
Нікою Клянчиною
Павлом Чечушковим
Теру
Варварою

Дякую всім
хто був поруч, приймав участь і посприяв тому щоб це стало можливим

ХУДОЖНИЦІ ТА ХУДОЖНИКИ МАЙСТЕРНІ ДАШІ ЧЕЧУШКОВОЇ

ТА ЇХ РОБОТИ В АСОРТИМЕНТНІЙ КІМНАТІ ТА ZACHĘTA

Асортиментна кімната,
фото: Софія Сіренко

Zachęta,
фото: Ніка Клянчина

Август

Несправжня автентичність
Серія скульптур, глина

Фото: Софія Сіренко

Ніка Луцюк

Щоб не впасти
Живопис

Фото: Даша Чечушкова

Фото: Софія Сіренко

Mikki

Без назви, диптих
Живопис, відбитки тіла

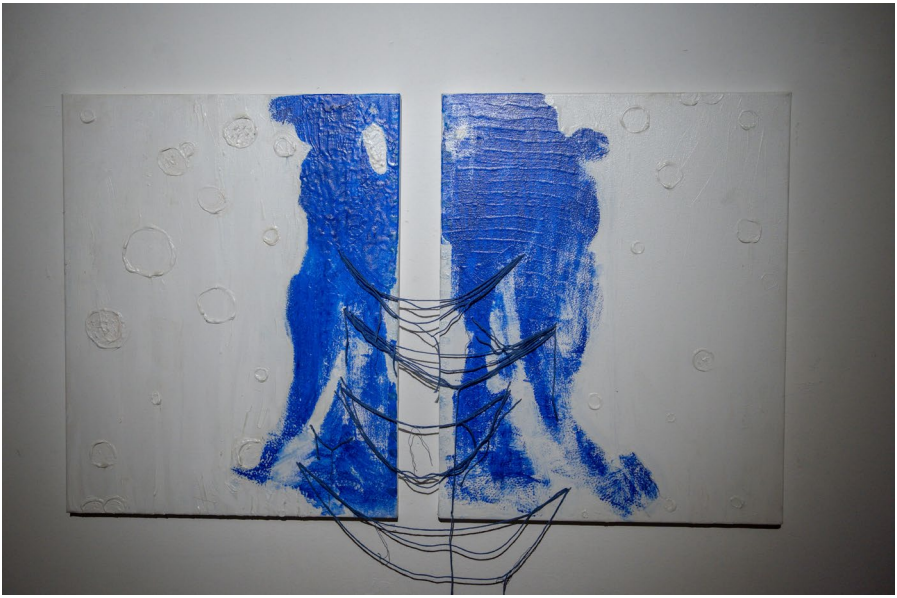

Фото: Софія Сіренко

Фото: Даша Чечушкова

Аліса Ярова

Запитай — зроби — продовжуй
Інтерактивна інсталяція-механізм для друку стікерів та документація його роботи в публічному просторі

ДЛЯ ТОГО ЩОБ
ОТРИМАТИ НАЛІПКУ

ПОЧАТКО
ПОЛОЖЕНН
ТА ЗАБЕР
НАЛІПКУ

Катя Важинська

Кімната
Кінетична скульптура

Фото: Даша Чечушкова

Фото: Софія Сіренко

Оксана Головач

Закладки пам’яті
Копії бетонних плиток, оригінали яких встановлено в міському просторі Івано-Франківська, фото та відеодокументація процесу їх встановлення

Фото: Софія Сіренко

Фото: Даша Чечушкова

Ніка Клянчина

Жодних протягів, лише посуха
Інсталяція

Фото: Даша Чечушкова

Фото: Софія Сіренко

Павло Чечушков

Піски пам’яті
Відео, інсталяція (каміння, зібране на березі моря в Одесі)

Фото: Даша Чечушкова

Фото: Софія Сіренко

Теру

2014 — ####
Живопис, інсталяція

Фото: Софія Сіренко

Колективні висловлювання

Фото: Даша Чечушкова

Фото: Ніка Клянчина

Zachęta: Welcome за гаражі

Фото: Maciej Landsberg

ЧМО

WE WERE HERE
Witamy

де такий
вайб взяв?

Фото: Даша Чечушкова

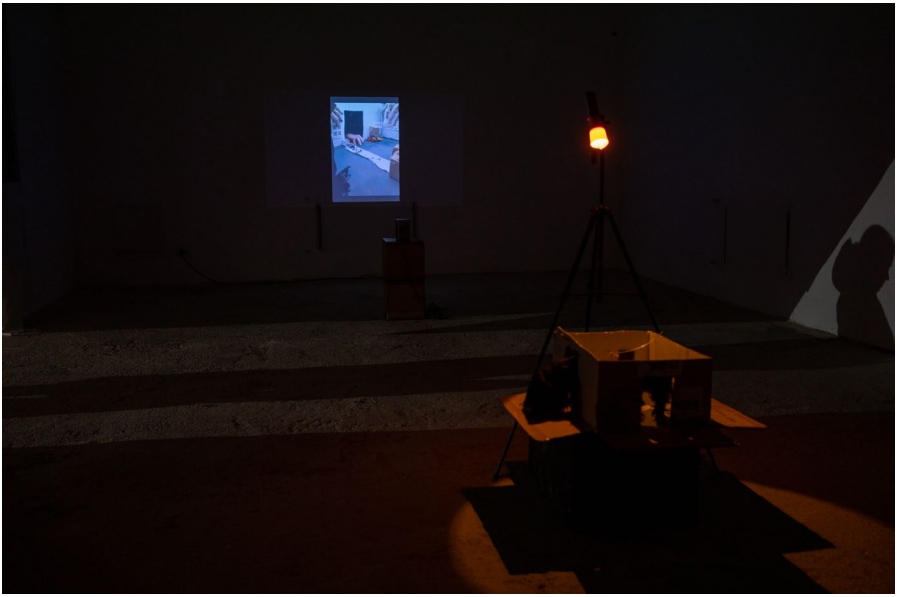

Фото: Ніка Клянчина

Асортиментна кімната

Бещ назви
Відео, інсталяція

Перегляд відео

ВЕЛКАМ ЗА ГАРАЖІ РОЗМОВА З ДАШЕЮ ЧЕЧУШКОВОЮ ТА СТАСОМ ТУРІНОЮ ПРО ПІДЛІТКОВУ МАЙСТЕРНЮ ФРА ФРА ФРА

Марія Агісян
для post impreza,
4 Червня, 2026

В червні закінчився черговий — вже третій — навчальний рік у Франківській школі сучасного мистецтва фра фра фра. Для підліткової майстерні, кураторство якої після Олі Поляк та Стаса Туріни підхопила художниця Даша Чечушкова, підсумком стала участь у виставці Dojrzewanie/Adolescence в Національній галереї мистецтв Захента у Варшаві, що зосереджена на досвідах підлітків в часи кризи та невизначеності. Шанс, який не часто випадає і старшим художни_цям, і велика відповідальність: тим більше зараз, коли кожен вихід на міжнародну аудиторію сприймається як можливість підсвітити реальність війни.

Роботи, створені для Dojrzewanie/Adolescance, в квітні показали в «Асортиментній кімнаті» як окрему виставку «За садовою огорожею теж сад». У Варшаві її інтегрували в загальну експозицію, створивши умовний простір «за гаражами» — вільний від цензури дорослих підлітковий сховок, де вони можуть говорити про «не дитяче» та куди запрошували глядач_ок. Одним із них став минулорічний куратор майстерні, Стас Туріна, який за збігом також опинився у Варшаві.

Розмову зі Стасом та Дашею Чечушковою про виставку, спільне й відмінне у досвідах українських та польських підліт_ок, викладацьку практику й ідеальну художню школу записала Марія Агісян, художниця та співкураторка мистецької спільноти для підлітків 20Р_.
Марія Агісян: Розкажіть про виставку в Захенті — як це було і як вам було у цьому?

Даша Чечушкова: Мене вразила ця робота і проєкт. Це і проєктом важко назвати, бо на основі нашого курсу і спільної роботи виникли прив'язаності, турбота, опіка і дружні стосунки. Думаю, так зазвичай і відбувається: ви кудись їдете, переживаєте якусь подію, якісь важкі чи дуже інтенсивні моменти радості і не радості також. Але все це допомагає рости і набувати досвіду. Було дуже приємно бачити всіх рібяток і дівчат, які вперше презентували свою роботу в національному музеї й у такому контексті. Для мене це теж вперше. Дуже радію, що цей досвід ми пережили разом, я бачу в цьому надію. Можливо, тому, що я там виступаю не як художниця, а кураторка: виставки мене не вставляють останнім часом, що є, що їх немає. А тут була тяглість, розмови, навчання і обмін досвідом. Багато чого вони мені розказали, поставили багато питань і на низку з них — відповіли.

Виставка для мене була ще одним, заключним заняттям, де треба було придумати, що зробити з кімнаткою, яку нам виділили. Я спочатку подумала, що нам побудували вольєр. Мені сподобалося, що це була спільна робота з ними, всі рішення узгоджувалися колективно.

Марія Агісян: Як розкрилась виставка в цьому просторі й у контексті більшої експозиції?

Це був як Ватикан для мене. В «Асортиментній кімнаті» була виставка, в «Захенті» — тотальна мистецька робота, яка імітувала виставку. Ми це назвали «велкам за гаражі». Одразу виникла ідея з графіті, багато учасни_ць це практикували, і під час курсу в нас було малювання балончиками на другому (не відремонтованому) поверсі палацу Потоцьких [на першому поверсі Палацу проходять заняття фра фра фра — прим. ред.].

Спочатку всі нервували. Це як величезне полотно, ще й на виставці, велика відповідальність. Але найголовніше, що я хотіла донести, — щоб вони просто робили і не думали про це. У найкращому випадку отримати ще й прикол від цього. І вийшов дійсно гараж, за який — чи у який — ми запрошуємо. Зокрема через тунель, інсталяцію Ніки Клянчіної, що в цьому контексті стає діркою в гаражі, через яку ти потрапляєш у реальність дітей війни.

Марія Агісян: Що мене в хорошому сенсі зачепило — не було цензурування графіті. Особливо, коли знаєш приклади з формальної художньої освіти, де можуть зробити зауваження, що в підлітків «надто депресивні роботи».

Стасе, а як тобі було дивитись виставку з позиції людини, яка попередньо працювала із підлітковою групою? Чи спостерігав ти якісь теми, тенденції, які проявлялись раніше, набули розвитку?

Стас Туріна: Мені здається, що підлітковий вік — період експериментів. Але я побачив, що дехто продовжив роботу із важливими для себе темами. Разом з тим, група дуже змінилася: у Варшаві було тільки троє людей із тих, кого я вів.

Мій досвід спостереження за виставкою наклався на відчуття, що глядачі й професійна спільнота в Польщі місцями оминають українські виставки. За останні чотири роки їх тут дуже багато, і меседжі на них часто подібні. Ця виставка — теж про нашу реальність, війну, руйнування, зникнення. Про крихкість і про бажання щось втримати та зберегти, можливість і неможливість це зробити.

Хочу дізнатись, що про це напишуть, як виглядає з боку те, що зробили підлітки з України. Бо те, що ми хочемо сказати, і те, як люди тут це зчитують чи хочуть зчитувати, — різні речі. Для них це вкладається в якийсь патерн. Але по виставці було дуже помітно (перефразовуючи назву виставки, яку робив польський куратор Вальдемар Татарчук) що це voices from Ukraine. Добре це чи погано — важко сказати. Напевне, це нормально.

Фото: Ніка Клянчина

Марія Агісян: На цій виставці були представлені роботи підлітків із України та Польщі. Наскільки на виставці був помітним розрив в досвідах між ними, умовно кажучи — по різні боки гаражів?

Стас Туріна: Мені здається, мистецька мова у підлітків схожа, як і виклики підлітків по всьому світу в якомусь сенсі. Звичайно, десь вони додаються, як в Україні, й існує певний розрив через трагічні події, які ми переживаємо. Але залишається багато спільного, універсальний досвід — те, як підлітки переживають важкий момент трансформації з дитини у дорослого/дорослу. На це спільне я звертав увагу більше. Тримав у голові те, що підлітки всього світу певною мірою можуть говорити однією мовою. Ця можливість зберігається — я так уявляю, принаймні. Може, це моя фантазія.

Марія Агісян: Це цікаво: спільне у досвідах підлітків в Україні та за кордоном може спростити розмову про те, що є відмінним. Дозволить однолітками бути

більш чутливими та уважними до того, що переживають інші і що їм не знайоме: коли говориш однією мовою, простіше пояснити, що з тобою відбувається.

Даша Чечушкова: Для мене дуже цінний досвід — вже після завершення роботи, під час відкриття бачити, як наші підлітки спілкувались із однолітками з Польщі. Польські підлітки самі починали розмови, захоплювались тим, що ми можемо так сміливо висловлюватись на різні теми, наприклад, про квір. Там була одна локальна група, теж із неформальної освіти, їхня експозиція в чомусь була схожа на нашу — інсталяційно та формально, теж роботи в різних медіа. З ними в наших підлітків виникла довга розмова під час афтепаті, дуже прикольний нетворкінг. Було цікаво почути їхні враження.

Коментуючи те, про що говорив Стас: формальна назва нашої виставки «Over the Garden Wall is also Garden». Це відсилка до невеликого мультсеріалу про двох дітей, братів, які загубилися в лісі й намагаються знайти шлях додому, минаючи різні перешкоди і містичні події на шляху. Але це також про те, що в Україні теж росте і розвивається сад. І навіть під час надзвичайної ситуації ми говоримо на ті ж самі теми, відчуваємо ті ж емоції, трансформації, падіння, злети, закоханості, піднімаємо питання квірності, втрати. Ця втрата може бути глобальною — еміграція, чи внутнішня — релокація в нашому випадку. А можна відчувати втрату просто через те, що переходиш з 10 класу в 11, і емоційно це жорстко переживати.

Марія Агісян: Цікавий ваш досвід кураторства підлітків у фра фра фра в цілому, досвід взаємодії старших художниці та художника із молодшими. За роки існування спільноти 20P_ ми із її засновницею Олею Поляк постійно чуємо:«Чому цього не було, коли ми були підлітками?». Для нас самих це мотивація: робити те, чого нам самим бракувало в підліткові часи, коли ми навчались в художній школі. Чи думали ви про це як люди, що мають формальну мистецьку освіту і залучені в роботу неформальної мистецької школи, зокрема в роботу із підлітками?

Даша Чечушкова: В мене був чудовий досвід в художньому училищі — пощастило з куратором, який вів нас чотири роки поспіль, це Ігор Варешкін, одеський художник-абстракціоніст, графік. Саме він прищепив мені любов та бажання робити мистецтво, сприймати розмови про мистецтво як довгий діалог та бачити в ньому різне.Але все одно це була не дуже вільна історія, бо були певні рамки, і це допомагало тримати себе в собі. Я приймала їх, просто щоб мати змогу бути в цій майстерні, продовжувати розмову із моїм однокурсницями.

В академії [Київська національна академія мистецтв — прим. авт.] в мене одразу виник конфлікт: був булінг, шеймінг, викидання і цензурування робіт — і агресивне, і пасивно -агресивне. Одного разу мені сказали: «Чечушкова, не треба думати, просто роби. Не треба забивати цвяхи там, де не треба їх забивати». Опісля я вирішила піти з академії, закінчила врешті заочно історію мистецтва.

Це був перший в моєму житті конфлікт поза домом, вперше я зустрічалась із такою цензурою — і я вже починаю із цим працювати, це питання мене турбує, бо з освіти складається культура та прокачка нашого суспільства. На інтерв'ю в інший навчальний заклад я сказала, що окрім того, що я художниця,хочу відкрити нормальну художню школу в Одесі, де цього дуже не вистачає. Фра фра фра став для мене першим таким досвідом. Спершу я хвилювалася, що це будуть діти,а це не діти. Мене це дуже вразило

і надихнуло, було круто спілкуватися з людьми, які вже готові відповідати, слухати і пізнавати, але тільки починають цей шлях пізнання. Розказувати їм багато різного і нового і дивитися, як це в них починає трансформуватись, і як вони це використовують.

Фото: Асортиментна кімната

Стас Туріна: Мені було важко працювати з підлітками — напевно, зараз такий період в житті, що це не зовсім моє. Тому що я собі інакше уявляю цю роботу. Для мене важливу роль грає самоосвіта, саме бажання. А в групі не всі виконували домашні завдання, не всім було цікаво. Але колись у нас була дуже сильна група в академії, і коли ми сказали про це, наш викладач відповів: це буде видно через 10-15 років. Це робота з відкладеним результатом, ти ніколи не знаєш, що на що вплине в майбутньому, куди це приведе. Не обов'язково всі стануть художниками чи художницями, чи, може, взагалі ніхто не стане.

Тому в роботі з підлітками присутнє якесь месіянство, коли ти не знаєш, до чого це все приведе. Ви просто відкриваєте цей світ, пробуєте щось робити разом.

Але важливо створювати місця, де підлітки можуть бути як у себе вдома. Ми під кінець курсу прийшли до ідеї створити майстерню — щоб вони приходили, самостійно працювали. Але чи можуть такі курси створити спільноту, скільки на треба часу, чи потрібна вона взагалі? У мене питань більше, ніж відповідей. Але після того, як я вів майстерню, багато думав про самоосвіту і те, як захопити нею і підлітків, і дорослих. Поки в мене немає рецепту ні для себе, ні для інших, але це дуже важливо.

Марія Агісян: Якщо все ж відійти від теми месіанства, того, що ти можеш дати через педагогічну практику,що ви для себе змогли з цього досвіду взяти? Що, можливо, було неочікуваним для вас, змусило або переоцінити якісь речі, або повернутися до відкладених питань? Бо на мене свого часу дуже вплинула динаміка мислення підлітків, те, що вони ставлять все під питання, в них менше надбудов і кристалізованих патернів мислення: навіть якщо вони є, то їх легше розрухати. І це дозволило мені самій вийти з якогось стану завмирання.

Стас Туріна: Здається, головний висновок для мене — я досі не викладач.

Чому? Тому що викладач має знати, як правильно, а як неправильно. Він не може на кожну роботу сказати: не знаю, я не впевнений, є багато варіантів, треба подумати і вирішити це самому. Викладач не може бути невизначеним. А я в мистецтві інший якраз. Мій підхід інший: я багато сумніваюсь і тому моє викладання мало і має свою кінечність. Але як спроба — це було чудово. Що ще мені дало? Дало розуміння, що я живу в іншому світі, ніж вони, хоча ми ходимо по одних вулицях.

Даша Чечушкова: Я свій досвід ще не сформулювала до кінця, але відчуваю його дуже сильно. Я досі

під враженням і досі засмучена, що це закінчується. Але розумію і поважаю цю політику: кожен рік запрошувати нову викладачку чи викладача. Це важливо для підлітків, щоб вони розуміли різність практики, виховуючи різне сучасне мистецтво.

Але я би хотіла продовжувати цей досвід. Мені подобалося розповідати про історію мистецтва, історію одеської концептуальної групи, наприклад. Багато всього я не встигла їм розказати, з чим поекспериментувати. Відчувала, що їм цікаво просто щось дізнаватися і пізнавати. Продовжувати в такому форматі — мені цього вже недостатньо. Я б хотіла їх бачити не два рази на місяць, а хоча б кожен тиждень. Не готуватися до виставки, а мати спокійний простір, можливість прослідкувати за тим, що відбувається поза розмовами. Бо з першого уроку у нас була задача, мета. Були різні заняття та теми.

Фото: Даша Чечушкова

Питання з майстернею ми теж піднімали, це дуже важливо для художника і художниці, на початкових рівнях також: мати простір, куди він чи вона приходять і продовжують робити роботу. Той формат що був, це окей, просто там не створювалося цієї ситуації. Вона створювалася стихійно та ситуативно: відбувалася, розкладалася, коли ми не бачились два тижні, складалася знов, але вже ніхто нічого не пам'ятає, бо в них відбуваються 10 тисяч моментів на хвилину. Але я дуже вдячна за цей досвід, це був прикольний старт і усвідомлення того, що це круто для мене в першу чергу.

В групі були різні люди: ті, хто сумнівалися, щось не хотіли робити, десь застрягали в розвитку своєї роботи чи ідеї чи просто припинили приходити. Врешті залишилися ті, кому було важливо,бо були конкретні, дорослі дедлайні і конкретні задачі. Це все було по-дорослому і взагалі не схоже на гру.

В мене є молодший на 10 років брат, і він також ходив на цю школу. Я знала, як треба розмовляти з підлітками, як сказати — це ок чи не ок, про що згадував Стас. Ти, звісно, можеш сумніватися, але треба якісь рамки створювати, щоб тримати увагу, зацікавленість. Десь приспустити, десь припідняти темп, ритм видачі інформації. І тут на мене вплинуло виховання молодшого брата з дитинства, відповідальність, яку на мене було покладено. Попри те, що між нами із підлітками не тисяча років різниці, і десь вони мене не сприймали як дорослу, вони приймали мене як ведучу. І я хотіла, щоб так було.

Марія Агісян: Так, це цікавий теж досвід: водночас вибудувати кордони, але уникнути дистанції та жорсткої ієрархії.

Ви ділилися думками про формат фра фра фра — і, зрозуміло, що він обумовлений багатьма чинниками, починаючи від можливостей інституції. Але якщо мріяти масштабно, не обмежуючись питанням,де на це взяти ресурс, хто на це буде ходити, як би ви уявляли ідеальну мистецьку школу?

Даша Чечушкова: Мені б хотілось, щоб це був більш тяглий і статичний формат. Коли всі мають своє місце, коли є майстерня, де можна бруднити підлогу й малювати фарбами. Спеціально обладнаний під це простір, який більше ніяк не експлуатується. Принаймні, поки триває ця школа.

Я би хотіла більше зустрічей, щоб вибудовувати цю розмову і тяглість. Але в цілому фра фра фра — це унікально.

Наповнення, контекст, запрошені художники та художниці, те, який досвід отримує група, та ж таки поїздка у Варшаву. Якби в мене в підлітковому віці вів курс Стас Туріна я би офігіла, чесно.

Стас Туріна: Я теж казав про майстерню. Яка вона — це інше питання. Але щоб було місце, куди люди можуть приходити і залишатися після занять. Де мають свої бокси, можуть зберігати інструменти, куточок, щоб прикрасити стіни своїми роботами, наприклад. Художни_ця працює інструментами, за столом, в майстерні.

Це дуже важливо, щоб не займатися на імпровізованих столах, на підлозі. Коли не треба бігти через наступне заняття, коли можна прийти серед тижня щось доробити, подивитися. Як в класичних художніх школах.

Фото: Даша Чечушкова

ЗАПИТАЙТЕ У ПІДЛІТКІВ

ЯКОЮ БАЧАТЬ ПІДЛІТКОВУ МАЙСТЕРНЮ ФРА ФРА ФРА ЇЇ УЧАСНИКИ Й УЧАСНИЦІ

Марія Агісян

Текст вперше опубліковано в post impreza 17 Вересня 2026 року

На День незалежності «Асортиментна кімната» спільно із Мистецьким арсеналом анонсувала виставку «Welcome за гаражі 2.0» в межах фестивалю «Арсенал ідей» в Києві. Її учасниці — випускниці підліткової майстерні Франківської школи сучасного мистецтва фра фра фра в 2025-2026 році, яку курувала художниця Даша Чечушкова. Це не перша пропозиція зазирнути за гаражі: їй передувала експозиція «За садовою огорожею теж сад», яку готували для виставки «Dojrzewanie» в Національній галереї Zachęta у Варшаві. Фраза «Welcome за гаражі» тоді стала другою, неформальною назвою для української інтервенції у великий виставковий проєкт про досвіди підлітків в часи кризи та невизначеності (його, до речі, можна побачити до 20 вересня).

Про «Dojrzewanie» та підлітків фра фра фра ми вже згадували: в розмові із Дашею Чечушковою та попереднім куратором майстерні Стасом Туріною. Але там, де йдеться про проєкти для підлітків, варто дати простір висловитись і їм самим — і так недостатньо представленим у публічному полі. Тому в продовження розмови із Дашею та Стасом Марія Агісян, художниця та кураторка освітніх мистецьких програм для підлітків, запропонувала розповісти про свій досвід учасникам та учасницям майстерні.

Фра фра фра і, зокрема підліткову майстерню, позиціюють як альтернативну модель неформальної мистецької освіти, орієнтовану на сучасне мистецтво, розвиток індивідуальних практик, критичного мислення та агентності, а також формування спільнот. Чи сприй-

мають це як альтернативу самі учасни_ці, які мали досвід в класичних художніх школах, студіях тощо?

Аліса Ярова [в підлітковій майстерні із запуску фра фра фра в 2023 році. Раніше навчалась в художній студії]: Для мене головна відмінність фра фра фра — тут можна поєднувати абсолютно різні художні медіа: фотографію, живопис, саундарт, перформанс і багато чого іншого. Тут фокусуються не на технічній вправності, а на тому, які підходи існують у мистецтві та як їх поєднувати. Можливо, традиційні школи поглиблюють знання, а фра фра фра розширює.

Фото: Ніка Клянчина

Август [в підлітковій майстерні із першого року, до цього навчався в приватній художній школі, брав участь у проєкті «Асортиментної кімнати» «Тіло міста», 2022. Зараз вивчає історію мистецтва у Відні]: Мені здається, відмінність в тому, на що орієнтуються заклади. Традиційні художні школи хочуть навчити скілів, але менше приділяють увагу розвитку бачення та творчості.

З фра фра фра ми досліджували, як передавати свої ідеї та власну індивідуальність. Рівень майстерності не був настільки важливим.

Ніка Клянчина [приєдналась до фра фра фра на старті третього року, закінчила художню школу в Чернівцях, навчається в Інституті мистецтв Карпатського університету]: У фра фра фра мені не потрібно боротися за оцінку, рейтинг і стипендію.

Я можу вільно експериментувати, не боятися піднімати будь-яку тему і вкладати значення в роботу, а не просто малювати красиві квіточки.

Андріана [долучилась до майстерні в середині третього курсу. Навчалась в класичній художній школі]: У фра фра фра більше практики і цікавіше.

Формально підліткова майстерня — це двосеместровий курс, який проходить за кураторства запрошених мисткинь та митців. Його доповнюють точкові воркшопи мисткинь та митців, які працюють із різними медіа та підходами. Кожного року куратор чи кураторка майстерні змінюються. Цього курсу дотримується фра фра фра, щоб підсвітити різні способи творити мистецтво, думати та говорити про нього. Як цей підхід працює — і чи працює взагалі — із позиції тих, для кого це робиться?

Аліса: В цілому дуже цінно — мати змогу навчатись у різних митців. Тут йдеться навіть не про кураторство, а про різноманітні воркшопи. Можливість познайомитись і просто поспілкуватись з сучасними митцями, які працюють та заробляють у цій сфері.

Важко сказати, як саме змінювалась школа під різним кураторством, бо досвід навчання залежав від багатьох інших чинників: які люди навчались разом зі мною, як я сама змінювалась протягом трьох років.

Якщо ж спробувати охарактеризувати кожного і кожну куратора/ку: Оля Поляк акцентувала на внутрішньому світі, загальному розумінні сучасного

мистецтва, Стас Туріна задавав питання: «Чому ви це робите? Що це означає?». Даша Чечушкова показувала конкретні техніки та передавала власний досвід.

Август: Всі троє були дуже різними, і робота з ними допомогла мені більше дізнатися про своє мистецьке бачення та енергію, яку я хочу з ним нести. Ні один з років не був подібний на інший. Троє викладачів показали нам три різні перспективи, і за ними потрібно було знайти свою власну.

Паралельно із простором для експериментів, спостереження за процесами, дослідження різних мистецьких медіумів у майстерні розгорталась дуже конкретна та серйозна проєктна робота. Це стала практика фра фра фра, як дорослої, так і підліткової груп: коли протягом навчального року студент_ки розвивають власні мистецькі висловлювання. Про те, що виставка у Zachęta підсумує майстерню Даші Чечушкової, було відомо вже на етапі запуску, тож це одразу задало вектор роботи для групи. Як це вплинуло на процес навчання та із чим підлітки фра фра фра їхали до Варшави?

Август: Я не відчував якогось тиску чи страху через те, що мою роботу побачить дуже-дуже багато людей, але до останнього не було розуміння: ми насправді виставляємося в національній галереї.

Моя випускна робота — про власний досвід як людини з низькою емпатією (та іншими ментальними рисами, які не дуже сприймаються в суспільстві), про дегуманізацію, яку я переживав через це. На самому початку робота включала то одну людину, то іншу, але врешті в ній лишився тільки я сам, тому що тоді моє персональне життя проходило такі собі американські гірки. Радий, що так сталось.

Сама робота з глини, хоч я не люблю працювати з цим матеріалом. Було важко ліпити, ще важче монтувати, фігури постійно тріскалися та розвалювалися, особливо та, яка мала повноцінне тіло (в цьому теж є свій символізм, тому я не сильно був розчарований).

У Zachęta я постійно щось підклеював, але все закінчилося добре, нічого не падало і не ламалося.

Оксана Головач [долучилась до майстерні на початку третього року, до цього не мала досвіду навчання у художній школі чи студії]: Ідея роботи для виставки з'явилася якось в секунду: я заснула після поїздки у Львів (це було моє перше заняття в майстерні), якраз починалась осінь, такий депресивний період — хоч хороший для митців, щоб постраждати, щось придумати. З'явилась ідея про спогади на плиточках: дев'ять, умовні оригінали, розвішані по місту, їх клони — на виставці. Є карта та фотографії кожного об'єкта, при великому бажанні можна всі знайти. Це такі собі закладки спогадів про місто. І цю ідею я вже доштовхала до кінця, хоч багато хто змінював ідею під час навчального року.

Коли ми приїхали в Zachęta і побачили простір, мене взяв жах. Це була маленька кімнатка, в нас купа великих об'єктів, але всі вийшло гарно розташувати в просторі. Хоч для мене це було дуже складно, я чомусь вважала, що дуже важливо, як воно там по сантиметрах буде розкладено. Було дуже багато вагань.

Фото: Ніка Клянчина

Ніка: Моя робота на виставці: «No drafts, just drought / Жодних протягів, лише посуха» — інсталяція, темний тунель про депресію, зшитий із різних клаптиків тканин із новинами про війну, що накладені на спустошливі звуки, які ніби тримають тебе в постійній напрузі. Каркас нагадує ребра, які було дуже помітно через моє схуднення під час депресії. Всередині висить картонна істота, що перетравлює саму себе, символізуючи безвихідь і циклічність подій. Ця робота є досвідом дорослішання і трансформаційним рухом уперед.

Мені було важливо правильно розподілити етапи роботи і час, коли що має бути зроблено. На монтаж в «Асортиментній кімнаті» я спеціально тікала раніше з інституту: мені це подобалося, відчувалося реально, ніби я роблю щось корисне і серйозне. А в Польщі ми файно ходили в Zachęta щодня, як на роботу: ти встаєш зранку, п'єш чай, йдеш через парк. Мені сподобалось працювати, коли відбувалось багато різних процесів одночасно, коли різні люди монтували купу інших робіт. Я в принципі дуже люблю монтажі, тому що вони об'єднують групу, з якою ви разом домовляєтесь і вирішуєте те, як розставляти роботи в вашому спільному просторі.

Аліса: Для мене процес навчання сприймався як раніше, просто до нього паралельно додалась робота над власним об'єктом. Мені загалом подобаються процеси монтажу — так відчуваєш себе більш дотичною до професійного мистецтва. Найбільше задоволення принесло те, що я могла спостерігати, як моя ідея перетворилась на справжню роботу на виставці.

Репрезентація художниць та художників, найстаршим із яких ледь виповнилось 18 років на таких майданчиках, як Zachęta та Мистецький Арсенал, — хороша заявка на успіх для неформального освітнього проєкту без сталого фінансування. Тим більше — із міста, яке належить до умовної периферії. Але критерії цінності фра фра фра для тих, хто долучились до майстерні, можуть відрізнятись. Як вплинула школа на учасниць майстерень — тих, хто навчались всі три

роки, або ж застрибнули в човен на ходу? Чи хотіли би вони змінити щось та чи долучаться до наступних циклів програми?

Оксана: До фра фра фра я ходила на робототехніку. А тепер, думаю, мене вже назавжди затягнуло в мистецьку тусовку. Виявилось, найголовніше — з нею познайомитись. Усі чомусь кажуть і думають, що мистецькі спільноти дуже закриті, високоінтелектуальні. А це не так. Абсолютно, я б сказала. Я точно буду більше ходити в галереї, музеї, на виставки. І зараз, коли планую вступ, одна зі спеціальностей, які я розглядаю — мистецтвознавство. Я думала над тим, щоб вступити на навчання до Харкова, проходити навчання онлайн, якщо вийде — стажуватись в «Асортиментній».

Якщо говорити, що можна зробити краще: я читала розмову зі Стасом та Дашею, де вони говорили про те, як не вистачало майстерні. Так-от: майстерні справді не вистачало. У мене, приміром, була робота з цементом, вдома не дуже хочеться займатися цим. Ще бувало таке, що ми не бачились місяць, були онлайн-заняття — дуже хотілось, щоб це відбувалось більш регулярно офлайн. Бо лекцію, звісно, цікаво слухати, але зустрічі наживо відчуваються геть інакше.

Фото: Ніка Клянчина

Аліса: Для мене найцінніше — чути справжній життєвий досвід митців і мисткинь, які не працюють у традиційних школах чи галереях, та про можливості зараз. Здається, на мене найбільше вплинув перший рік фра фра фра, а наступні два вже не так сильно відчувала на собі. Думаю, перший рік наштовхнув мене розвиватись у творчо-активістському напрямку. Я точно буду стежити за виставками та воркшопами від асортиментної та відвідувати їх за можливості. Якщо знайду час — долучуся до майстерні, було б цікаво навчатись у ще одного, зовсім іншого куратора чи кураторки.

Андріана: Найцінніше для мене — те, що тут ніхто не засуджує. Дуже цікаві воркшопи. Тож я точно планую продовжити навчання.

Ніка: Я би сказала, що вплив фра фра фра на мене і те, що я збираюсь робити, — великий, фундаментальний. Я планую навчатись далі, бо розумію, що дізнаюсь багато нового про сучасне мистецтво та зустріну багато класних людей. А з того, що можна було б змінити чи покращити: не вистачало майстерні як місця, куди б можна прийти, подумати і попрацювати з роботою за межами уроків. Я живу в гуртожитку, там від кількості людей в мене закипає голова.

Фото: Софія Сіренко

Август: Школа точно вплинула на те, чим я хочу далі займатися. Через роботу в закуліссі галерей я зрозумів, що також хочу працювати в галерейній справі, продовжувати свій шлях у мистецтві. Це дало мені впевненість у виборі історії мистецтва як факультету для вступу. Напевно, це для мене і було найцінніше: з фра фра фра в мене були можливості, які було б набагато важче здобути без школи. Не скажу, що хотів би щось змінити в навчальному процесі, школа дає багато свободи, і цього достатньо для створення хороших персональних проєктів.

Художни_ці:
Август
Ніка Луцюк
Міккі
Аліса Ярова
Катя Важинська
Оксана Головач
Ніка Клянчина
Павло Чечушков
Теру

Кураторка:
Даша Чечушкова

Програмний супровід: Анна Потьомкіна
Менеджмент: Дар'я Христинюк
Технічна та організаційна підтримка: Оля Кусак
Комунікації: Вікторія Видиборець
Тексти: Даша Чечушкова, Марія Агісян
Фото: Софія Сіренко, Даша Чечушкова, Ніка Клянчина
Дизайн та верстка: Ярослава Ковальчук,
Даша Чечушкова

Публікацію підготувала: Марія Агісян